

יחסי ישראל ומצרים ידעו לאורך שנות קיומה של המדינה עליות ומורדות - החל מפלישה מצרית לשטחי מדינת ישראל הצעירה, דרך מלחמות קשות שתבעו חייהם של רבים, ועד לכינון הסכם שלום ראשון בין ישראל ושכנותיה. המערכה הנוכחית מדגישה לנו עד כמה מצרים היא גורם משמעותי ומשפיע במזרח התיכון, היכרות עם מארג התהליכים והאירועים במצרים עשוי לתרום להבנת ההקשרים הרחבים של משימת צה"ל ופעילותו ברצועת עזה ובגבול המצרי, ולחזק את תובנת המשימה ואת רוח הלחימה בקרב המשרתים בסדיר ובמילואים.

רקע כללי

מצרים העתיקה הייתה אחת התרבויות החשובות בעולם העתיק. במשך מאות רבות של שנים הייתה מצרים אימפריה גדולה שנשלטה בידי שושלות פרעונים, וחלשה על מרחבים גדולים במזרח התיכון. היא נחשבה לערש הציוויליזציה בתחומי המדע, התרבות והארכיטקטורה המונומנטלית, לפני כאלפיים שנה עברה להיות חלק מהאימפריה הרומית, ובירתה אלכסנדריה הייתה למוקד של ידע והשכלה. בשלהי ימי האימפריה הפכה מצרים למרכז חשוב לדת הנוצרית.

בשנת 641 לספירה נכבשה מצרים על ידי הח'ליפים המוסלמים, ובתהליך ארוך, שנמשך עד סוף המאה ה-11, היו המוסלמים לרוב בארץ, לצד מיעוט נוצרי חשוב - הקופטים. מצרים המשיכה להיות מרכז מוסלמי אימפריאלי, עד שהשתלטה עליה האימפריה העות'מאנית. פלישת נפוליאון למצרים ב-1799 קראה תיגר על הדומיננטיות העות'מאנית במרחב המזרח התיכון, ופתחה את הפרק המודרני של מצרים, שכלל מאבק בין מעצמות זרות - הצרפתים, העות'מאניים והבריטים. במהלך המאה ה-19 התעצמה ההשפעה הבריטית על מצרים והיא הייתה השליטה בפועל במרחב, עד הקמת הממלכה המצרית בראשית המאה העשרים.

קבלת העצמאות ושלטון גמאל עבד אל-נאצר

ב-1922 זכתה מצרים בעצמאות, אם כי בפועל הייתה מדינת חסות של בריטניה, המעורבות הבריטית, הכישלון במלחמת העצמאות ב-1948 והשחיתות השלטונית הפכו את בית המלוכה לבלתי פופולרי בקרב העם המצרי, ובשנת 1952 התחוללה **מהפכת הקצינים החופשיים**, שהדיחה את המלך פארוק והפכה אותה לרפובליקה. בין מנהיגי ההפיכה היו גמאל עבד אל-נאצר ואנוואר סאדאת, שלימים היו לנשיאי מצרים.

גמאל עבד אל-נאצר הנהיג את מצרים בשנים 1954-1970. הוא הוביל את הרעיון של **פאן-ערביות** - איחוד המרחב הערבי על בסיסי המכנים המשותפים של אומה, שפה ותרבות. נאצר חתר לביסוס מנהיגותה של מצרים בשלושה מעגלים: הערבי, המוסלמי והאפריקאי, ובעולם שהיה מקוטב בין בריה"מ לארה"ב, היה ממנהיגי גוש 'המדינות הבלתי-מזדהות', שכלל את הודו ומדינות נוספות באסיה ובאפריקה. נאצר עצמו היה חילוני בהשקפת עולמו ורדף במהלך כהונתו את **תנועת האחים המוסלמים**, ששאפה לקדם את האסלאם הפונדמנטליסטי. בהמשך, על רקע המאבק במערב הקולוניאליסטי, נטה נאצר כלפי הגוש הסובייטי, שתמך במצרים מבחינה צבאית וכלכלית.

יחסי ישראל-מצרים

מצרים התנגדה להחלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 לחלוקתה של ארץ ישראל למדינה יהודית וערבית, ועם סיום שלטון המנדט הבריטי והכרזת העצמאות הישראלית בה' באייר תש"ח, פלש הצבא המצרי לישראל ב-15 במאי 1948. הניסיון המצרי להגיע לתל-אביב ולירושלים לא צלח, והמלחמה הסתיימה בתבוסת מצרים, שנתפסה כהשפלה לאומית והייתה מגורמי ההפיכה ב-1952.

בשנים 1949-1956 היו תקריות רבות בגבול בין ישראל ומצרים, בעיקר באזור רצועת עזה, שהייתה תחת שלטון של ממשל צבאי מצרי, ישראל, צרפת ובריטניה זיהו את מצרים כאויב משותף בשל אינטרסים שונים, ובשנת 1956 יצאה ישראל ל**מלחמת סיני**, במהלכה פלשו כוחות צה"ל לחצי האי סיני, ואילו צרפת ובריטניה ניסו להשתלט על מרחב תעלת סואץ. המדינות הפולשות נאלצו לסגת בלחץ אמריקאי-סובייטי משותף, אך ישראל זכתה לעשור שקט בגבולה הדרומי.

ב**מלחמת ששת הימים** ב-1967 נחל הצבא המצרי תבוסה קשה ומצרים איבדה את חצי-האי סיני. בשנים 1967-1970 התנהלה בין ישראל למצרים **מלחמת ההתשה**, ביוזמת המצרים, במטרה לשחוק את כוחות צה"ל שנפרסו על גבולה לאורך תעלת סואץ.

לאחר מותו של הנשיא גמאל עבד אל-נאצר ב-1970 ומינויו של **אנוואר סאדאת** לתפקיד, פרצה בשנת 1973 **מלחמת יום הכיפורים**, בהובלתן של מצרים וסוריה ובתמיכת ברית המועצות. מטרת המלחמה מבחינת מצרים הייתה לשבור את הקיפאון המדיני ולהחזיר שטחים שאבדו לה ב-1967. החלטתו האסטרטגית של סאדאת הייתה לצאת ממעגל המלחמה, ומדיניות הפשרה בתיווך אמריקאי, לצד הפרגמטיות של סאדאת, הביאו בסופו של דבר לחתימת הסכמי השלום בין ישראל למצרים ב-1979 ולנסיגת ישראל לגבול הבינלאומי הנוכחי.

מצרים כיום

לאחר החתימה על הסכמי השלום, נרצח הנשיא סאדאת בידי גורמי אופוזיציה מצרים שהתנגדו למדיניותו מול ישראל. את מקומו תפס סגנו, **חוסני מובארכ**, ששלט בה במשך שלושים השנים הבאות. בשנת 2011 התחוללה במצרים הפיכה, כחלק מגל ההפיכות של '**האביב הערבי**', ובמקומו של מובארכ נבחר **מוחמד מורסי**, שהיה מזוהה עם תנועת האחים המוסלמים. אולם, בחירתו של מורסי לא הביאה ליציבות במדינה, וב-2013 החל גל נוסף של מחאות, שהביא להשתלטות הצבא על המדינה ולבחירתו לנשיא של **עבד אל-פתח א-סיסי**, המכהן בתפקיד זה עד היום.

הכלכלה המצרית - הכלכלה המצרית מוגדרת במשך עשורים רבים ככלכלה במשבר. מצרים סובלת מגידול דמוגרפי מתמיד (האוכלוסייה כיום מונה כ-110 מ' נפש) והמדינה מתקשה לספק את צרכי תושביה מבחינת תשתיות, מענה מוסדי ומקורות תעסוקה. היקפי השוק השחור במדינה הם הגבוהים ביותר (36.2%) מבין המדינות במזרח התיכון וצפון אפריקה. שיעור האבטלה במדינה עמד על 12.5% בשנת 2011, אולם ההערכה היא כי כיום שיעור האבטלה גבוה אף יותר.

האקלים המדברי והגידול הדמוגרפי המתמיד מציבים את מצרים בפני **משבר מים** חמור. מקורות הנילוס הם באתיופיה, והוא זורם למצרים דרך סודן - הגידול בשאיבת מים בשתייהן מציב אתגר כלכלי ותשתיתי למצרים, עד כדי סכנת סכסוך עם שכנותיה.

הכלכלה המצרית תלויה באופן מהותי **בתעלת סואץ**, המהווה מקור ההכנסה העיקרי של מצרים, בהיותה אחד הנתיבים הימיים החשובים בעולם - כ-30% מספינות המכולות בעולם ו-12% מהמסחר העולמי (בשווי טריליון דולר בשנה) עוברים בתעלה. לדוגמה, בשנת 2023 סיפקה התעלה למצרים הכנסות בגובה של כ-9.4 מיליארד דולר. בהקשר זה, **האיום החות'י** המתגבר בים האדום מאז שהחלה מלחמת "חרבות ברזל" פגעו רבות במקור הכנסה זה, ובכלכלה המצרית כולה. ענף ה**תיירות** חשוב ומהווה כ-11% מהתל"ג של מצרים. **מקורות האנרגיה** במדינה מניבים רווחים של כ-2.5 מיליארד דולר ממכירת נפט, לצד פיתוח תעשיית הגז הטבעי. עם זאת, כשליש מכוח העבודה המצרי עוסק **בחקלאות**, שתרומתה לתל"ג מסתכמת בכ-14.5% בלבד.

הוואקום השלטוני בפריפריה - רוב השטח במצרים הוא מדברי, צחיח ולא מיושב. כ-95% מהתושבים במצרים חיים ב-5% בלבד משטחה, בעיקר בסמיכות לנהר הנילוס. אזורים רבים במדינה, ששטחה עומד על כמיליון קמ"ר, אינם מיושבים ונעדרי תשתיות, ונוצר בהם וואקום שלטוני המאפשר **הברחות סמים ופעילויות טרור** - במיוחד באזור צפון סיני, שהיה גם מוקד לפעילות דעא"ש.

השבטים הבדואים באזור הספר חשים קיפוח, אפליה וניכור מצד השלטון, שלתחושתם לא משקיע בפיתוח הפריפריה, ואף מפקיע שטחים לטובת תעשיות הנפט והגז. על רקע זה, חברו חמולות בדואיות לגורמי טרור, מתוך מניע כלכלי אך לעיתים גם על בסיס אידיאולוגי-דתי משותף. החמולות מנצלות את היכרותן עם השטח המדברי כדי לקחת חלק בשרשראות ההברחה של אמצעי לחימה שונים, כספים וסמים.

חלק מרכזי מתעשיית ההברחות התפתח במרחב '**ציר פילדלפי**', המפריד בין רצועת עזה ומצרים, בשיתוף פעולה בין גורמים פלסטיניים לשבטים הבדואים שבחצי האי סיני, לעיתים תוך העלמת עין של פקידים מצריים. דרך ציר זה הועברו סחורות רבות כמו קמח, דלק, סיגריות, חומרי בנייה, אמל"ח ואף בעלי חיים ובני אדם. בשנת 2013 יצאה מצרים למבצע להשמדת המנהרות, כאשר על פי ההערכות מעל ל-1,600 מנהרות הושמדו עד מבצע "צוק איתן" ב-2014.

פעולות הצבא המצרי נגד תוואי המנהור העזתי התקיימו במקביל למאמצים מודיעיניים ומבצעיים של צה"ל בהתמודדות עם אותן מנהרות, לעיתים תוך שיתוף פעולה ישראלי-מצרי. עם פרוץ מלחמת 'חרבות ברזל' גבר החשש המצרי מתנועת פליטים פלסטיניים מרצועת עזה לתוך מצרים. בהמשך, נכנסו כוחות צה"ל לרפיח והשתלטו על הציר ועל מעבר רפיח, ומאז הם פועלים לאיתור מנהרות הברחה נוספות, ולהשמדתן.

סיכום

דגל מצרים

סמל מצרים

מצרים מתמודדת בעשורים האחרונים עם בעיות פנימיות הנובעות מריבוי האוכלוסין וחולשת הכלכלה, האתגר של האסלאם הקיצוני וההתמודדות עם ארגוני הטרור ורשתות הברחה. אתגר נוסף שהתעורר בעקבות **מלחמת חרבות ברזל** הוא כניסה של יותר ממאה אלף פליטים עזתיים למצרים, זאת ע"פ דיווחים לא רשמיים.

בתחרות הגאו-פוליטית בין הציר השיעי בהנהגת איראן ובין הקואליציה הסונית בראשות ערב הסעודית ובשיתוף איחוד האמירויות וירדן **ניצבת מצרים כחלק מהגוש הסוני** - גם מתוך תפיסה אידיאולוגית, וגם עקב הסתמכותה הרבה על מדינות המערב, ממנו היא מקבלת תמיכה כלכלית רבה, בעיקר מארה"ב.

לצד האתגרים הרבים הניצבים לפיתחה של מצרים מבית ומחוץ, היא שואפת תמיד למצב את מעמדה כבעלת יכולת השפעה אזרחית רחבה. שאיפה זו באה לידי ביטוי בתפקידה של מצרים כמתווכת בכל תקריות האש בין ישראל לחמאס בעבר. גם כיום, מצרים היא מתווכת משמעותית במסגרת השיחות על מתווה לשחרור חטופים.